

Mariusz M. ŻYDOWO i Marek BUKOWSKI

DZIEJE NAUK MEDYCZNYCH W GDAŃSKU

Część I – do XVIII wieku

Udokumentowane dzieje Gdańska jako ośrodka miejskiego, handlowego, rzemieślniczego i kulturalnego liczą ponad 1000 lat. Jednakże w pełni akademickie nauczanie medycyny rozwinęło się tutaj dopiero w XX wieku. Wcześniej przybywali do Gdańska i działali tutaj lekarze po studiach akademickich ukończonych w innych ośrodkach Europy. Podobnie jak w wielu rejonach świata, także w średniowiecznym Gdańsku istotną rolę w opiece zdrowotnej, odgrywali chirurdzy wywodzący się z rzemieślniczej szkoły balwierzy (barbitonsores), w warsztatach mistrzowskich których, odbywało się szkolenie młodych adeptów tego zawodu. Pierwszy statut cechu chirurgów w Gdańsku, nazywanego w początkach jego istnienia cechem balwierzy (barbitonsores), został zatwierdzony przez Radę Starego Miasta w marcu 1454 roku, zaledwie kilka tygodni po wydaniu przez Kazimierza Jagiellończyka aktu inkorporacji "...ziem: pruskiej, chełmińskiej, królewieckiej, elbląskiej i pomorskiej, położonych na lądzie i na morzu..." - do Królestwa Polskiego. W roku 1457 cech zyskał "odnowiony" statut, konieczny wobec połączenia się czterech organizmów miejskich: Starego Miasta, Głównego Miasta, Nowego Miasta i Osieku, oraz trzeci statut niemal taki sam, nadany przez Radę Miejską w roku 1522, zatwierdzony wcześniej (w roku 1519) przez Króla Zygmunta I Starego. We wszystkich tych statutach uregulowane są prawa, obowiązki i przywileje członków cechu, a także sposób przyjmowania uczniów na naukę. Przepisy stwierdzały, że nauka odbywa się w warsztacie mistrza, winna trwać nieprzerwanie trzy lata, a każdy uczeń wstępujący na naukę winien wpłacić do kasy cechu 8 szot z przeznaczeniem na potrzeby kaplicy. Nie wiadomo nic o najwcześniejszych uczniach, ale w Archiwum Wojewódzkim w Gdańsku zachowała się księga wpisów uczniów, prowadzona od 1584 roku aż do końca istnienia cechu w początkach XIX wieku. Opisał te dzieje Stanisław Sokół, profesor AMG, w znakomitej książce „Historia gdańskiego cechu chirurgów 1454 – 1820”, Ossolineum, Wrocław – Warszawa 1957.

Zapewne kształcenie cechowych chirurgów w Gdańsku z biegiem lat było na coraz wyższym poziomie. Można o tym sądzić na podstawie zachowanego do dzisiaj, a pochodzącego z połowy XVIII wieku zestawu 102 pytań, na które musiał odpowiedzieć wyzwalany uczeń. Już w XVII wieku pieczęć cechowa znamionowała chirurgiczne raczej aniżeli balwierskie czynności wykonywane przez członków cechu. Zachowały się dwie takie pieczęcie. Obydwie w otoku mają napis Sig. Coll. Chirurg. Dantisci 1663 (Sigillum Collegii Chirurgicorum Dantisci 1663 - Pieczęć Stowarzyszenia Chirurgów Gdańskich 1663). Pewną wspólną cechą kolegium gdańskiego i paryskiego Kolegium św. Kosmy było poza rzemieślnicze nauczanie kandydatów do uprawiania zawodu, zwłaszcza łaciny i anatomii. W Paryżu odbywało się to na uniwersytecie, w Gdańsku w założonym w drugiej połowie XVI wieku Gimnazjum Akademickim, po powołaniu w nim Katedry Medycyny i rozpoczęciu wykładów z anatomii. Gimnazjum Akademickie w Gdańsku rozpoczęło działalność 13 kwietnia 1558 roku w gmachu klasztoru Franciszkanów, po przejęciu tego gmachu przez Radę Miejską od ostatniego pozostającego tam zakonnika. Początkowo szkoła miała charakter „studium particulare”, a zamierzeniem jej organizatorów było, aby służyła krzewieniu i utrwalaniu reformacji. Autorem pierwszego programu nauczania i wskazówek, co do kierunków rozwoju tej placówki był przebywający wówczas w Gdańsku światły lekarz, aptekarz i humanista Jan Brettschneider (Placotomus), który został również fizykiem (lekarzem - wg ówczesnej nomenklatury) miejskim i przez pewien czas dzierżawił aptekę miejską. Nie doszło wprawdzie do powołania go do grona profesorskiego w Gdańskim Gimnazjum Akademickim, ale jego publikacje miały wpływ na kształtowanie się programu i sposobu nauczania w tej szkole. Zalecał on nauczanie łaciny, zapoznanie uczniów z pisarzami greckimi i rzymskimi oraz proponował organizowanie dysput naukowych, tak jak na wyższych uczelniach. Rozpoczęcie wykładów z medycyny i nauk przyrodniczych w Gdańskim Gimnazjum Akademickim nastąpiło w 1580 roku, kiedy to obok katedr teologii, filozofii i prawa, uczelni przydano czwartą katedrę nauk przyrodniczych i medycyny (physices et medicinae), a obowiązki profesora medycyny objął Johann Mathesius z Joachimowa. Od tego czasu do końca XVIII wieku, z krótkimi przerwami, nauczano tutaj anatomii i medycyny. Uczelnia ta, która w różnych okresach nosiła kilka różnych nazw (Gymnasium Dantiscanum, Gymnasium Academicum sive illustre, Atheneum

Gedanense), nie była w pełni wyższą uczelnią. Młodzież pobierająca w niej nauki w późniejszym swoim życiu różnym oddawała się profesjom lub kontynuowała naukę na uniwersytetach. O poziomie nauczania dobrze świadczy fakt, że absolwentów Atheneum Gedanense przyjmowano na trzeci rok studiów na uniwersytetach niemieckich, a wielu z nich po powrocie do rodzinnego Gdańska podejmowało działalność lekarską, niekiedy także naukową i nauczycielską w gimnazjum. Doktorzy powoływani na stanowisko profesora medycyny w gdańskim gimnazjum nosili tytuł Professor Physices et Medicinae, niektórzy z nich pełnili także obowiązki lekarza (fizyka) miejskiego, nauczali anatomii i innych nauk przyrodniczych w nowoczesny na ówczesne czasy sposób.

Zachowały się źródłowe informacje kronikarskie o niektórych najstarszych gdańskich profesorach medycyny, ich osiągnięcia wspomniane są w historycznych opracowaniach zarówno niemieckich (np. Paul Ziegenhagen – Die Medizinische Welt - 1935), jak i w polskojęzycznej monografii Stanisława Sokoła "Medycyna w Gdańsku w dobie odrodzenia", Ossolineum, Wrocław – Warszawa 1960. W tym miejscu warto wspomnieć o dwóch zdarzeniach, które sprawiły, że gdańska medycyna ówczesnych czasów stała się szerzej znana. Profesor Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, Joachim Oelhafius, dla celów poznawczych i dydaktycznych wykonywał nie tylko sekcje zwierząt, lecz także zwłok ludzkich. Zapewne w czasie swoich studiów w Padwie uczestniczył w publicznych sekcjach zwłok ludzkich i ten zwyczaj przeniósł do Gdańska. Interesował się zwłaszcza szczegółami budowy ciała ludzi zmarłych z powodu rzadkich przyczyn. Wykonana przez niego, a następnie opisana publiczna sekcja zwłok zniekształconego noworodka urodzonego w Pruszczu Gdańskim w 1613 roku jest uznawana za pierwszą publiczną sekcję zwłok ludzkich nie tylko na ziemiach polskich, ale i w Europie Środkowej. Wyprzedziła ona o 16 lat pierwszą sekcję zwłok wykonaną w Niemczech. Obserwacje Oelhafiusa nad nieprawidłowościami budowy noworodków znalazły odbicie w rozprawach późniejszego profesora gdańskiego Gimnazjum Wawrzyńca Eichstadiusa i najbardziej znanego gdańskiego anatoma - Kulmusa. Johann Adam Kulmus opracował i wydał w Gdańsku w roku 1722 podręcznik (atlas) anatomii zatytułowany „Tabulae Anatomicae”. Wydanie tej książki

było wielokrotnie wznawiane, została ona w późniejszych latach przetłumaczona na siedem języków, w tym również na japoński.

CZĘŚĆ II – WIEKI XVIII i XIX

XVIII wiek przyniósł pogorszenie sytuacji Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, którego przyczyn należy upatrywać w nieudolnym kierowaniu uczelnią przez sędziwego rektora, następnie kilkuletnim nie obsadzeniu tego stanowiska, a po trzecim rozbiore Polski, w 1795 kiedy miasto zostało zajęte przez Prusy, w próbach przekształcenia Gimnazjum w szkołę zawodową. Wprawdzie nie udało się tego w pełni dokonać w ciągu krótkiego czasu, który upłynął do roku 1807, kiedy to po długim oblężeniu miasta wkroczyły do Gdańska wojska napoleońskie i ustanowiono Wolne Miasto Gdańsk, jednakże upadek Gimnazjum nadal postępował. W roku 1803 zlikwidowano lektorat języka polskiego. Wprawdzie medycyna nadal nauczano, ale liczba wpisów nowych uczniów malała, a warunki materialne i organizacyjne były bardzo trudne. Przez siedem lat istnienia Wolnego Miasta trwały wojny, przechodziły tędy wojska francuskie, polskie, pruskie i rosyjskie. Wiele szkół zamieniono w szpitale wojskowe, nie wyłączając pofrancuskańskiego gmachu Gimnazjum; lekcje i wykłady odbywały się często w prywatnych mieszkaniach, w warunkach raczej trudnych. W 1812 roku przeprowadzono reformę nauczania w Gimnazjum, likwidując przedmioty, które nadawały szkole akademicki charakter: teologię, prawo i medycynę. Tym samym zakończył się trwający niemal 230 lat okres istnienia Katedry Medycyny i Nauk Przyrodniczych (physices et medicinae) w Gdańskim Gimnazjum Akademickim. W tym samym roku, wojsko rosyjskie przystąpiło do oblężenia Gdańska bronionego przez oddziały francuskie i polskie. W następnym roku Gdańsk został zdobyty przez Rosjan, a potem przeszedł znów pod panowanie pruskie i przestał być Wolnym Miastem.

Przez następne stulecie nie było w Gdańsku żadnej placówki, w której medycyna byłaby przedmiotem nauczaniem, chociażby w zakresie nie w pełni akademickim. Nie ustał jednak rozwój urządzeń sanitarnych i instytucji poprawiających opiekę zdrowotną nad mieszkańcami miasta. Do takich instytucji należą m.in. szpitale, o których wiadomo, że funkcjonowały w Gdańsku i poza jego murami od późnego

średniowiecza. Szczegółowe dzieje tych obiektów można odnaleźć m.in. w „Historii Gdańska” pod redakcją E. Cieślaka, „Die Baugeschichte der Stadt Danzig” E. Keysera, opracowaniu Z. Kropidłowskiego „Formy opieki nad ubogimi w Gdańsku od XVI do XVIII wieku” oraz pracy P. Simsona „Geschichte der Stadt Danzig”. Najwcześniejszymi z nich to zapewne Szpital Świętego Ducha powstały około 1300 roku, po którym obecnie pozostała jedynie nazwa ulicy, przy której przez pierwszy okres istnienia był zlokalizowany, oraz wybudowany poza murami miasta „Dom Zarazy” (Lazaret) inaczej zwany „Domem Ospy” (Pockenhaus). Szpitale, które miały stać się miejscem dla nowoczesnego, późniejszego nauczania studentów medycyny były wybudowane i organizowane w XIX wieku. Pierwszy w roku 1853 rozpoczął działalność szpital siostr Boromeuszek (St. Marien – Krankenhaus), przy ulicy Łąkowej. Obecny szpital im. M. Kopernika przy ulicy Nowe Ogrody miał swój początek w roku 1857 jako szpital siostr Diakonissek (Diakonissenhaus). Późniejsza Klinika Kobięca przy obecnej ul. Klinicznej, istniejąca w okresie Wolnego Miasta Gdańska jako „Staatliche Frauenklinik”, została przekształcona ze zbudowanego w 1819 roku Królewskiego Zakładu Kształcenia Położnych (Königliche Hebammen – Lehranstalt). W latach 1907 – 1911 zbudowano kompleks nowego szpitala miejskiego (Städtisches Krankenhaus) przy obecnej ulicy Dębinki, do którego przeniesiono jednostki starego szpitala miejskiego funkcjonującego przez 400 lat w pobliżu Bramy Oliwskiej, na którym wcześniej stał „Dom Ospy”. To właśnie ten nowy Szpital Miejski stał się siedzibą powstających później klinik akademickich.

CZĘŚĆ III – POCZĄTKI WIEKU XX

Do pierwszych lat XX wieku nie istniała w Gdańsku żadna szkoła wyższa o akademickim charakterze. W roku 1904 została powołana zbudowana od podstaw politechnika pod nazwą Königliche Technische Hochschule zu Danzig. W inauguracji pierwszego roku akademickiego wziął udział cesarz Wilhelm II, który w swoim przemówieniu powiedział m.in.: „...ten zakład ma tutaj istnieć i oddziaływać jako silna wieża, z której niemiecka nauka..., niemiecki duch... powinny promieniować na kraj...”. Po pierwszej wojnie światowej utworzono w 1920 roku Wolne Miasto Gdańsk, w którym pewne instytucje publiczne (poczta, kolej, cła) zarządzane były przez odrodzone państwo polskie. Politechnika została oddana pod nadzór senatu

(rządu) Wolnego Miasta, a jej nazwę zmieniono na Technische Hochschule der Freien Stadt Danzig.

CZĘŚĆ IV – PO ROKU 1935

W roku 1935 senat Gdańska, wówczas już niemal całkowicie opanowany przez niemieckich nacjonalistów (członków NSDAP), przystąpił do zorganizowania Akademii Medycyny Praktycznej (Die Staatliche Akademie für Praktische Medizin zu Danzig) na bazie szpitala miejskiego zbudowanego w latach 1907-1911, a rozbudowanego w latach dwudziestych w pobliżu starej alei lipowej łączącej Śródmieście z dzielnicą Wrzeszcz, niedaleko politechniki. Nauczanie medycyny w nowo otwartej uczelni obejmowało przedmioty kliniczne. W pierwszym roku jej istnienia przyjęto 50 studentów, przybyłych tutaj z uniwersytetów niemieckich. W ówczesnej Rzeszy Niemieckiej zalecano zaliczenie dwóch semestrów w Gdańsku, ale końcowy egzamin państwowy należało złożyć na jednym z uniwersytetów w Niemczech. Kierownictwo nowo otwartej Akademii Medycyny Praktycznej zlecono senatorowi Wolnego Miasta Gdańska i kierownikowi ówczesnego Wydziału Zdrowia i Polityki Narodowościowej Senatu (Senatsabteilung für Gesundheitswesen und Bevölkerungspolitik), dr Helmuthowi Kluckowi. Wraz z powstaniem uczelni został on również mianowany docentem i powierzono mu wykłady z chorób dziedzicznych i higieny rasowej. W swoim inauguracyjnym przemówieniu w Dworze Artusa, kreśląc zadania nowej uczelni w Gdańsku, kilkakrotnie wspominał o służeniu "...narodowosocjalistycznemu pielęgnowaniu rasy i polityce narodowościowej...". W roku 1937 H. Kluck wyjechał do Iranu, w Gdańsku zaś objął jego stanowiska zarówno w senacie, jak i na uczelni - Erich Grossmann, również urodzony w Gdańsku, lekarz i wybitny działacz partii narodowo-socjalistycznej. Już w kwietniu 1939 roku został on odznaczony przez Hitlera "złotą odznaką honorową ruchu narodowo-socjalistycznego". Zorganizował w krótkim czasie zakład wykładowego przedmiotu (Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene), a w następnym roku, po przyłączeniu Gdańska do Rzeszy Niemieckiej doszło pod jego kierownictwem do powołania przedklinicznych zakładów i przekształcenia Akademii Medycyny Praktycznej w pełne studium medycyny. Uczelnia w 1940 roku zyskała prawo nadawania dyplomów, przybrała nazwę Medizinische Akademie in Danzig (MAD) i została już całkiem oficjalnie poddana

prawodawstwu niemieckiemu. Erich Grossmann stał się pierwszym jej rektorem, ale rząd Rzeszy Niemieckiej jeszcze przed wybuchem wojny w 1939 roku i przed zaanektowaniem Gdańska ingerował w sprawy gdańskiej uczelni medycznej, decydując m.in. o mianowaniu profesorów, ustalaniu liczby przyjmowanych studentów, chociaż Gdańsk oficjalnie był jeszcze pod kontrolą Ligi Narodów. Po roku 1940 studenci pierwszych lat studiów medycznych mieli zajęcia z fizyki, chemii, zoologii i botaniki w pobliskiej politechnice. Instytut Anatomii zorganizował i prowadził przez 5 lat przybyły z Kolonii docent, a potem profesor Rudolf Spanner. Zorganizowano inne zakłady nauczania przedklinicznego: fizjologii z chemią fizjologiczną, farmakologii, patologii ogólnej i anatomii patologicznej, higieny i bakteriologii, medycyny sądowej, a także historii medycyny. Kierownictwa tych zakładów i obowiązki dydaktyczne z tym związane obejmowali docenci i profesorowie albo sprowadzeni do Gdańska i zamieszkali tutaj, albo - w różnych okresach - dojeżdżający z uniwersytetu w Królewcu, np. prof. Robert Ammon, wówczas profesor chemii fizjologicznej w Królewcu, znany autor podręczników tego przedmiotu. Ammon, który po II wojnie światowej był profesorem na uniwersytecie w Homburgu, z polskimi biochemikami w powojennym Gdańsku i tutejszą uczelnią medyczną utrzymywał nader serdeczne kontakty. Przedmioty kliniczne w Medizinische Akademie in Danzig nauczane były przez profesorów klinycystów, w 1935 roku powołanych do Akademii Praktycznej Medycyny, z niewielkimi zmianami personalnymi. Z wykazu wykładów w semestrze zimowym roku akademickiego 1941/1942 wynika, że wiadomości o higienie rasowej i podstawach dziedziczności nauczano zarówno studentów lat przedklinicznych, jak i klinicznych. Profesor Erich Grossmann prowadził dla lat przedklinicznych 3 godziny wykładu zatytułowanego "Vererbungslehre und Rassenkunde" oraz 2 godziny wykładu dla studentów lat klinicznych pt. "Rassenhygiene". Jak wiadomo, czołowi genetycy niemieccy tego okresu wysuwali eugenikę i eutanazję jako jedyne sposoby zapobiegania chorobom dziedzicznym, przydatne również do utrzymania higieny rasowej wśród lepszej ("wyższej") rasy aryjskiej. W Niemczech od 1933 roku obowiązywały ustawy o zapobieganiu chorobom dziedzicznym (Erbgesundheitsgesetz) a później ustawy te zaczęły również obowiązywać w Gdańsku. Co więcej - powołano tzw. "sądy zdrowia genetycznego" (Erbgesundheitsgerichte) i opracowano gdański program sterylizacji ludzi chorych.

W realizacji tych prawem nakazanych działań brali udział lekarze; na szczęście nie wszyscy lekarze działający wówczas w Gdańsku i nie wszyscy związani z gdańską uczelnią medyczną. Wiadomo jednak, że w roku 1941 wszystkich chorych psychicznie z Zakładu dla Nerwowo i Psychicznie Chorych na Srebrzysku w Gdańsku wywieziono do Saksonii i zgładzono. W opustoszałych obiektach Srebrzyska zbudowano i uruchomiono Klinikę Ortopedii i Traumatologii gdańskiej Medizinische Akademie. Nie dowiemy się, jaki udział w tworzeniu zbrodniczych przepisów i ich realizacji miał Erich Grossmann - rektor oraz profesor genetyki i higieny rasowej w Gdańsku, przedtem senator Wolnego Miasta. W 1945 roku przed wkroczeniem wojsk radzieckich uciekł on z Gdańska i znalazł się jako członek SS w angielskim obozie jenieckim w Niemczech. Po wystąpieniu przez władze polskie o jego ekstradycję i możliwość osądzenia w Gdańsku - popełnił samobójstwo.

Większość profesorów gdańskiej medycyny okresu wojennego również wyjechała z Gdańska w pierwszych tygodniach 1945 roku, razem z ludnością niemiecką uciekającą przed zbliżającymi się wojskami radzieckimi. Nieliczni, zwłaszcza profesorowie kliniczni, pozostali, i wyjechali po przejęciu zniszczonych obiektów Akademii przez władze polskie. Wszyscy oni otrzymali po pewnym czasie stanowiska na uniwersytetach niemieckich. Także osławiony Rudolf Spanner po przejściu "procesu denazyfikacyjnego" został asystentem, a później profesorem anatomii w Kolonii, gdzie zmarł w 1960 roku.

CZĘŚĆ V – PO ROKU 1945 AKADEMIA LEKARSKA I AKADEMIA MEDYCZNA

Wiosną 1945 roku, wojska radzieckie zajęły Gdańsk, po czym nastąpiło spalenie znacznej części ocalałych budynków i innych obiektów w mieście. Przejmowanie przez Polaków administracji, obiektów publicznych, zniszczonych urzędów komunalnych, szpitali i uczelni odbywało się wśród rabunków, przemieszczania się jednostek wojska, grup ludności, jeńców, powracających ocalałych więźniów, przy wybuchających epidemiach chorób zakaźnych, braku zaopatrzenia niemal we wszystko, łącznie z materiałami sanitarnymi i lekami. Przejmowanie szpitala klinicznego w tych warunkach opisał dr Stefan Michalak w "Polskim Tygodniku Lekarskim" w 1946 roku. Wiosną i latem 1945 roku, przybywali do Gdańska nie tylko

lekarze przejmujący szpitale i organizujący opiekę zdrowotną, ale także pracownicy kilku przedwojennych polskich placówek akademickich. Wśród nich znaleźli się także profesorowie Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, wysiedleni stamtąd po ustaleniu nowych powojennych granic w Europie i przyłączeniu wschodnich terenów międzywojennej Polski do ZSRR. Wraz z nieliczną grupą ludzi dobrej woli i grupką młodych ludzi ożywionych nadzieją na możliwość rozpoczęcia studiów, przystąpili oni do ratowania wszystkiego, co mogło być przydatne do reaktywowania nauczania medycyny w Gdańsku. Formalne ku temu możliwości zaistniały jesienią roku 1945. Wiosną tego roku dr Edward Grzegorzewski, wówczas profesor higieny Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a przed II wojną światową - kierownik Działu Higieny Społecznej Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie, przedtem stypendysta Uniwersytetu Hopkinsa w USA, opracował projekt powołania w Gdańsku uczelni medycznej, niezależnej od uniwersytetu, a podporządkowanej bezpośrednio ministrowi zdrowia. Prof. E. Grzegorzewski został mianowany pełnomocnikiem ministra do spraw organizacji Akademii Lekarskiej w Gdańsku, a po jej formalnym powołaniu - pierwszym rektorem. Godność tę piastował do roku 1947, kiedy to objął urząd w tworzonej właśnie Światowej Organizacji Zdrowia i wyjechał do Genewy.

Akademia Lekarska w Gdańsku, z dwoma Wydziałami: Lekarskim i Farmaceutycznym, została powołana dekretem Krajowej Rady Narodowej z dnia 8 października 1945 r., ogłoszonym w "Dzienniku Ustaw" nr 44. W połowie października odbył się w dwóch grupach - w Gdańsku i Warszawie - wstępny egzamin, do którego przystąpiło ponad 900 kandydatów na studentów medycyny. Przyjęto 226 osób na pierwszy rok studiów Wydziału Lekarskiego i był to jedyny rok studiów w Akademii Lekarskiej w Gdańsku (ALG) w roku akademickim 1945/1946. W miarę normalne zajęcia rozpoczęły się 11 listopada, w niespełna 7 miesięcy po zburzeniu miasta, zdobyciu go i spaleniu przez wojska radzieckie.

Oto nazwiska wykładowców wpisane do indeksów gdańskich studentów medycyny w roku akademickim 1945/1946:

- Prof. dr Włodzimierz Mozołowski (1895-1975) - Chemia; uprzednio na USB w Wilnie,
- Prof. dr Ignacy Adamczewski (1907-2000) - Fizyka; równocześnie profesor na Politechnice Gdańskiej, uprzednio na Uniwersytecie Łódzkim,
- Prof. dr Stanisław Hiller (1891-1965) - Histologia i Embriologia; uprzednio na USB w Wilnie,
- Dr Bolesław Wojciechowski (1908-1972) - Anatomia systematyczna i Prosektorium; uprzednio na Uniwersytecie Warszawskim,
- Prof. dr Edward Grzegorzewski (1906-1982) - Propedeutyka lekarska; uprzednio na UMCS w Lublinie, pierwszy rektor ALG,
- Prof. dr Michał Reicher (1888-1973) - Anatomia systematyczna; uprzednio na USB w Wilnie, w latach 1946-1947 dziekan Wydziału Lekarskiego ALG, a w latach 1947-1948 rektor,
- Prof. dr Ksawery Rowiński (1904-1983) - Ćwiczenia z radiologii; uprzednio na Uniwersytecie Warszawskim,
- Doc. dr Tadeusz Bilikiewicz (1901-1980) - Historia medycyny; uprzednio psychiatra w Kocborowie, przed wojną habilitowany z historii medycyny w Krakowie.

Program nauczania studentów pierwszego roku medycyny w Gdańsku w roku akademickim 1945/1946, poza wymienionymi wyżej przedmiotami, zawierał również obowiązkowy dwutygodniowy kurs pielęgniarstwa oraz miesięczną wakacyjną praktykę pielęgniarstwa. Te zajęcia odbywały się pod kierunkiem instruktorek Szkoły Pielęgniarek i Położnych, która staraniem ówczesnych władz uczelni powstała na terenie szpitala klinicznego. Poza profesorami, którzy rozpoczęli zajęcia ze studentami już w 1945 roku, w tym przełomowym roku znaleźli się w Gdańsku następujący polscy profesorowie medycyny, biorący czynny udział w organizowaniu uczelni i restytuowaniu życia akademickiego:

- Prof. dr Wilhelm Czarnocki (1886-1963) - anatomopatolog; uprzednio na Uniwersytecie Warszawskim, w latach 1945-1948 prorektor ALG, w latach 1948-1953 rektor,
- Prof. dr Kornel Michejda (1887-1960) - chirurg; uprzednio na USB w Wilnie, w latach 1945-1946 dziekan Wydziału Lekarskiego ALG,
- Prof. dr Stanisław Wszelaki (1898-1956) - internista; uprzednio w Wojskowym Centrum Wyszkożenia Sanitarnego i na Uniwersytecie Warszawskim,
- Prof. dr Ignacy Abramowicz (1890-1982) - okulista; uprzednio na USB w Wilnie,
- Prof. dr Tadeusz Pawlas (1891-1953) - dermatolog i wenerolog; uprzednio na USB w Wilnie, w latach 1947-1948 dziekan Wydziału Lekarskiego ALG,
- Prof. dr Henryk Gromadzki (1886-1952) - ginekolog i położnik; uprzednio w Warszawie,
- Dr Alojzy Maciejewski (1904-1987) - ortopeda i chirurg dziecięcy; habilitował się w Gdańsku w 1948 roku.

Nowo utworzona Akademia Lekarska w Gdańsku przejęła większość obiektów użytkowanych uprzednio przez Medizinische Akademie Danzig, które ocalały. Nie wszystkie jednak. Budynek przy ul. Wałowej 14, który w czasie wojny mieścił administrację uczelni, a także Instytut Genetyki i Higieny Rasowej, przeszedł na potrzeby miejskiej opieki zdrowotnej. Budynek Kliniki Położnictwa i Chorób Kobięcych przy ul. Klinicznej był spalony. Odbudowano go w 1947 roku i dopiero wówczas wprowadziła się tam klinika z tymczasowych pomieszczeń w części kliniki chirurgicznej przy ul. Dębinki. Na szczęście ocalał w niezłym stanie kompleks przy ul. Dębinki (Akademickie Centrum Kliniczne – Państwowy Szpital Kliniczny) i tam koncentrowało się życie uczelni. Zajęcia dla studentów pierwszego roku rozpoczęto w budynku przy alei Zwycięstwa 41/42, gdzie mieściło się ocalałe Prosektorium Anatomii Prawidłowej, zorganizowano tam również laboratoria chemiczne na potrzeby Zakładu Chemii Lekarskiej oraz Zakład Histologii i Embriologii. W budynku tym znajdowała się duża sala wykładowa, przerobiona jeszcze w przedwojennym okresie z kaplicy zbudowanej przez księży palotynów. Organizująca się Akademia Lekarska przejęła również kilka budynków niezwiązanych uprzednio z niemiecką

uczelnia medyczną. Położony w pobliżu klinik ocalały budynek mieszkalny byłego Gauleitera Forstera zaadaptowano na potrzeby Zakładu Higieny ALG, budynek opuszczonego zakładu dla głuchoniemych przy ul. Morskiej (obecnie ul. Do Studzienki) - na potrzeby Instytutu Medycyny Morskiej i Tropikalnej. Zajęcia z fizyki odbywały się w pierwszym powojennym roku akademickim na Politechnice Gdańskiej. W następnych latach zwiększająca się kadra uczelni i rosnąca liczba studentów wymuszały przejmowanie i remontowanie innych zniszczonych budynków, z czasem podjęto budowę nowych obiektów uczelni. W roku akademickim 1946/1947, oprócz zajęć dla I i II roku Wydziału Lekarskiego, zorganizowano również IV rok studiów lekarskich, przyjmując na ten kliniczny rok medycyny 44 osoby, które pierwsze lata studiów odbyły uprzednio w różnych miejscach i w różnym czasie.

Organizowanie Wydziału Farmaceutycznego w Gdańsku, który tutaj wcześniej nie istniał, napotykało na liczne trudności lokalowe, personalne, finansowe i inne, opisane w książce Zbigniewa Machalińskiego „Geneza i początki Akademii Medycznej w Gdańsku”, AMG Gdańsk 1998. W końcu 1946 roku rozpoczęto nauczanie na pierwszym roku Wydziału Farmaceutycznego, organizowanego w opuszczonym przez wojsko dawnym budynku niemieckiej szkoły rolniczej przy ówczesnej ulicy Roosevelta (później Karola Marksa, obecnie generała J. Hallera). Uroczystość otwarcia Wydziału Farmaceutycznego odbyła się 4 maja 1947 roku, zajęcia rozpoczęto wcześniej już 4 grudnia roku 1946. Warto wspomnieć, że wzmianki dotyczące istnienia i działalności aptekarskiej w Gdańsku pochodzą z XV wieku. Dokonywano tu zakupów leków dla Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego a w spisach mieszkańców miasta pojawiają się nazwiska aptekarzy: Mikołaja Golava, Jana Wegenera, Jakuba Schonera i innych. Również król Kazimierz Jagiellończyk korzystał z zapasów medykamentów gdańskich aptek oraz składów aptekarskich. Stąd też pochodziły wyrafinowane przyprawy: pieprz, imbir, gałka muszkatowa oraz marcepan i szafran jakimi miasto podejmowało najznamienitszych gości i obywateli miasta. Ten sam monarcha nadał miastu w 1455 roku prawo posiadania tylko jednej apteki miejskiej. Sprawa przywilejów powróciła jeszcze w roku 1527 za sprawą edyktu króla Zygmunta I zezwalającego na likwidację prywatnych aptek w Gdańsku oraz osobą Jerzego Cymermana, prowadzącego aptekę miejską, którego przeszłość i działalność budziła

wiele kontrowersji oraz niechęć Rady Miasta. Więcej szczegółów dotyczących tej sprawy odnajdziemy w pracy prof. Stanisława Sokoła „Medycyna w Gdańsku w dobie Odrodzenia”. Wart podkreślenia jest jednak fakt, iż władze miasta konsekwentnie broniły suwerenności Gdańska i decyzji dotyczących jego spraw. W kolejnych latach apteka miejska miała kilku kierowników, spośród których należy wymienić Jana Placotomusa, znanego lekarza. Odbudował on około 1553 roku budynek apteki po pożarze w roku 1551. Również jednak i on prowadził aptekę zbyt długo popadając w konflikt z Radą Miasta. Zasadnicza zmiana w funkcjonowaniu aptek w Gdańsku nastąpiła w roku 1553, kiedy król Zygmunt August zezwolił na założenie w mieście apteki innej niż miejska. Pod koniec XVI wieku jak podaje Sokół istniało w Gdańsku co najmniej 5 aptek. Ochronie interesów aptekarzy i trosce o wysoką jakość świadczonych przez nich usług w obliczu coraz większej konkurencji pokątnych handlarzy i oszustów miała służyć Ustawa Aptekarska, której przygotowano kilka projektów. Została ona ostatecznie wydana w roku 1597, jej zapisy odnoszące się do wymagań stawianych właścicielom aptek miały zagwarantować wysoki poziom świadczonych usług oraz zapobiec przechodzeniu aptek w ręce osób niekompetentnych. Stanowiła ona również o obowiązku weryfikowania wiedzy pracowników aptek, co należy uznać za początki kształcenia zawodowego farmaceutów. W roku 1703 wprowadzono w życie Ustawę Medyczną, która swymi postanowieniami obejmowała wzajemne stosunki tak lekarzy jak i aptekarzy, poświęcając ponownie sporo miejsca kształceniu aptekarzy i weryfikowaniu ich wiedzy.

W roku 1948 przeprowadzono pierwszą rekrutację studentów na studia stomatologiczne. Studenci stomatologii odbywali zajęcia przedklinikczne razem ze studentami medycyny, na potrzeby klinicznego nauczania stomatologii przystosowano prowizorycznie odbudowany barak przy ul. Orzeszkowej, który wielokrotnie potem remontowany i przebudowywany - mieści dotychczas niektóre zakłady i przychodnie stomatologiczne. Organizację studiów stomatologicznych ujęto w ramy Oddziału Stomatologicznego Wydziału Lekarskiego. Zarówno medycy, jak i stomatolodzy odbywali do roku 1950 studia w systemie trymestralnym; studia

stomatologiczne trwały 12 trymestrów (4 lata), studia medyczne - 15 trymestrów (5 lat).

W roku 1950 ogólnym rozporządzeniem Rady Ministrów zmieniono nazwę - Akademia Lekarska w Gdansk (ALG) na Akademia Medyczna w Gdańsku (AMG). Było to związane z ujednoczeniem nie tylko organizacji uczelni i programów nauczania w Polsce, ale także ich nazw, mających teraz bardziej przypomnieć te, które obowiązywały w Związku Radzieckim. W tym czasie zarządzono odłączenie uniwersyteckich Wydziałów Lekarskich i Farmaceutycznych od uniwersytetów w Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi i utworzenie oddzielnych uczelni nazwanych Akademią Medycznymi. Uczelnie utraciły resztki autonomii, nastąpiło nie tylko centralistyczne zarządzanie nimi, ale także wprowadzono do nauczania przedmioty, które przez następne lata obowiązywały na wszystkich wydziałach wyższych uczelni w Polsce, a miały służyć indoktrynacji światopoglądowej i politycznej. Były to nader jednostronnie wykładane elementy filozofii, ekonomii i nauk politycznych, ujęte w ciągu następnych 30 lat w obowiązkowych przedmiotach o zmieniających się nazwach ("materializm dialektyczny i historyczny" nauczany na I i II roku studiów w roku 1950/1951; "podstawy marksizmu-leninizmu" na I i II roku Wydziału Lekarskiego od roku 1952/1953 oraz "ekonomia polityczna" na roku III; od roku 1968 wprowadzono ponadto "podstawy nauk politycznych" dla studentów medycyny). Indoktrynacji miała być poddawana również kadra nauczająca, a "odpowiedniej" selekcji młodych pracowników naukowych miały służyć uprawnienia nadane uczelnianym organizacjom partyjnym PZPR. Poza selekcją młodych kandydatów do pracy naukowo-dydaktycznej na uczelni, opartą na kryteriach ideologicznych i politycznych, najbardziej dotkliwe dla nauczania i rozwoju medycyny oraz nauk przyrodniczych, ale na szczęście krótkotrwałe skutki - przyniósł administracyjny nakaz nauczania biologicznych i genetycznych poglądów Trofima D. Łysenki, dyktatora nauk biologicznych i rolniczych w Związku Radzieckim aż do roku 1964. Łysenko zaprzeczał istnieniu genów w rozwoju organizmów, uznając dominujące znaczenie wpływu środowiska. Każdemu wykładowcy, który głosiłby inne poglądy groziły duże przykrości. Doświadczali ich również ci profesorowie Akademii Medycznej w Gdańsku, którzy uważali, że ich obowiązkiem jest głoszenie prawdy.

Niestety, zdarzały się też przypadki oportunistycznej zgody na obowiązujące "materialistyczne" poglądy.

W długotrwałych dziejach nauczania medycyny w Gdańsku był to na szczęście okres stosunkowo krótki, który przypadł na czas nasilenia drugiego z dwóch totalitaryzmów, które przetoczyły się przez te ziemie w XX wieku. Pierwszym był - wspomniany już - totalitaryzm nazistowski lat 1935-1945, kiedy to z obowiązującego wówczas w hitlerowskich Niemczech poglądu na temat dominującego znaczenia genetyki i rasy człowieka - zrobiono zbrodniczy użytek.

Inną osobliwością programu nauczania medycyny, wprowadzoną w latach pięćdziesiątych, było powołanie na polskich uczelniach medycznych Katedr Medycyny Wojskowej i Studium Wojskowego, które istniało aż do roku 1991. Szkoleniem ogólnowojskowym i medyczno-wojskowym objęto studentów wszystkich lat Wydziału Lekarskiego i Farmaceutycznego, przez pewien czas obowiązkowi temu podlegały również kobiety.

W roku akademickim 1957/1958 po raz pierwszy zajęcia odbywały się również na VI roku medycyny. W ten sposób w Gdańsku, podobnie jak i we wszystkich innych uczelniach medycznych w Polsce, przedłużono okres przeddyplomowych studiów lekarskich do 6 lat, a studiów stomatologicznych i farmaceutycznych do 5 lat.

CZĘŚĆ VI – PO ROKU 1960

Akademia Medyczna w Gdańsku po roku 1960 zdołała, mimo wielu trudności, rozwinąć nie tylko osobowe, ale także materialne podstawy działalności dydaktycznej i naukowej. Na terenie Szpitala Klinicznego nr 1 rozbudowano Zakład Anatomii Patologicznej, zbudowano salę wykładową przy klinikach chirurgicznych a Klinikę Chorób Zakaźnych przeniesiono z dotychczasowych baraków do nowo zbudowanego Wojewódzkiego Szpitala Zakaźnego, zaplanowanego na potrzeby dużego ośrodka portowego. Kilka klinik AMG zyskało pomieszczenia na terenie powszechnych szpitali w mieście (Klinika Ortopedii, Klinika Chirurgii Dziecięcej, II Klinika Chorób Dzieci). Wcześniej jeszcze uczelnia przejęła dawny Szpital Sióstr Boromeuszek na Dolnym

Mieście, gdzie znalazły się III Klinika Chorób Wewnętrznych i III Klinika Chirurgiczna. Powstało nowe Osiedle Domów Akademickich przy ul. Dębowej w pobliżu głównego kompleksu klinik. W niewielkiej odległości zbudowano nowy budynek Biblioteki Głównej AMG, co istotnie poprawiło możliwość gromadzenia zbiorów bibliotecznych, oraz dostępu do nich przez lekarzy i studentów. Znacznie poprawiły się warunki nauczania, studiowania i prowadzenia badań naukowych, gdy w 1975 roku zakończono pierwszy etap budowy nowego gmachu Zakładów Teoretycznych AMG (Collegium Biomedicum), sąsiadującego z Biblioteką Główną. Dalsza jego rozbudowa obejmuje nowoczesną zwierzętarnię. W oddanych do użytku pomieszczeniach Collegium Biomedicum znalazły się 3 duże sale wykładowe, sale seminaryjne, sale ćwiczeń i laboratoria naukowe większości nieklinicznych zakładów i katedr Wydziału Lekarskiego, pracujących uprzednio w ciasnych i prymitywnych pomieszczeniach. W ostatnich latach na terenie głównego kompleksu klinicznego bardzo rozbudowano Zakład Radiologii i Radioterapii, Instytut Kardiologii wraz z kardiochirurgią i Kliniką Oddziałem Ratunkowym. Wybudowano nowy budynek dla potrzeb onkologii dziecięcej. Struktura organizacyjna Akademii Medycznej w Gdańsku w ciągu ponad półwiecza przechodziła różne zmiany i modyfikacje. Powoływano nowe jednostki organizacyjne, inne ulegały likwidacji i po jakimś czasie ponownie je powoływano, czasami pod inną nazwą. Warto jednak wspomnieć o kilkanaście lat trwającym incydencie reorganizacyjnym, odbywającym się - podobnie jak na innych wyższych uczelniach w Polsce - po studenckich niepokojach roku 1968 w Warszawie, które odbiły się szerokim echem w całym kraju. Wówczas to władze centralne w Warszawie zdecydowały, że na wszystkich uczelniach należy zlikwidować dotychczasowe liczne katedry, i powołać duże instytuty, w skład których dotychczasowe katedry, prowadzące nauczanie poszczególnych przedmiotów, mogą wejść jako zakłady. Na czele instytutu miał stanąć dyrektor, nominowany za zgodą władz partyjnych, najlepiej i najczęściej - członek lub sympatyk (jedynej wówczas) partii - PZPR. Na wszystkich Wydziałach AMG taką reorganizację przeprowadzono w roku 1970 i tylko nieliczne jednostki podstawowej działalności dydaktycznej i naukowej pozostały poza strukturą instytutową. Po przełomie roku 1980 i odzyskaniu przez uczelnie częściowej autonomii i samodzielności, niemal wszyscy pracownicy tak powstałych instytutów przystąpili do ponownej reorganizacji,

wyrażając wolę powrotu do katedr jako jednostek działalności podstawowej. Ta dążność do powrotu została zahamowana przez wprowadzenie stanu wojennego w Polsce w grudniu 1981 roku i ponowną utratę autonomii uczelni. Po roku 1989 i po ostatecznym upadku centralistycznego i totalitarnego systemu zarządzania większość instytutów uległa likwidacji, a ich miejsce zajęły samodzielne katedry, zakłady i pracownie, prowadzące niezależną przedmiotową działalność dydaktyczną i naukową. W roku akademickim 1997/1998 struktura organizacyjna Wydziału Lekarskiego z Oddziałem Stomatologicznym AMG składała się z 6 instytutów (Chorób Wewnętrznych, Kardiologii, Medycyny Społecznej, Pediatrii, Położnictwa i Chorób Kobięcych, Radiologii i Radioterapii) oraz z 34 samodzielnych katedr, 6 zakładów i 4 samodzielnych pracowni działających poza instytutami. W jednostkach tych kształciło się 1475 studentów medycyny i 379 studentów stomatologii. W kształceniu studentów uczestniczyły również 3 jednostki międzywydziałowe: Biblioteka Główna, Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych oraz Studium Wychowania Fizycznego.

CZĘŚĆ VII – LATA DZIEWIĘDZIESIĄE XX WIEKU

W roku 1995 odbyły się uroczystości 50-lecia istnienia Akademii Medycznej w Gdańsku. Była to okazja do podsumowania, także ilościowych efektów kształcenia lekarzy i farmaceutów w minionym półwieczu w tym tysiącletnim mieście. W latach 1945-1995 na Wydziale Lekarskim wydano 10496 dyplomów lekarza medycyny oraz 3560 dyplomów lekarza stomatologii; na Wydziale Farmaceutycznym 3000 dyplomów magistra farmacji. Wykształceni w Gdańsku lekarze, stomatolodzy i farmaceuci, w tym pewna liczba cudzoziemców, podejmowali i podejmują prace w wielu miejscowościach Polski i innych krajów. Pewna liczba absolwentów podejmuje działalność naukową i nauczycielską. Wyrazem tego jest m.in. 300 przewodów habilitacyjnych i niemal półtora tysiąca stopni doktora nadanych w Gdańskiej Akademii Medycznej w minionym półwieczu. Obecnie w Akademii Medycznej w Gdańsku pracuje 870 nauczycieli akademickich, w tym ponad 100 profesorów. W roku 1945 oceniano, że spośród 13000 lekarzy pracujących w Polsce przed II wojną światową po wojnie podjęło pracę jedynie 7000 (E. Grzegorzewski). Uzupełnienie tych strat było niezmiernie ważne dla zdrowia społeczeństwa, a także dla ratowania kultury przez powiększenie populacji z wyższym wykształceniem.

Ludzie organizujący Akademię w Gdańsku i pracujący w niej przyczynili się do tego uzupełniania nie tylko przez pracę dydaktyczno - naukową w samym Gdańsku, ale także przez rozszerzenie z czasem nauczania na sąsiednie regiony. Tak np. w 1971 roku zorganizowano Zespół Nauczania Klinicznego Wydziału Lekarskiego AMG w Bydgoszczy, przekształcony w 1975 w Filię AMG w Bydgoszczy z II Wydziałem Lekarskim AMG funkcjonującym tam od 1979 r., co doprowadziło do powołania w 1984 roku samodzielnej uczelni medycznej w tym mieście.

Obecnie Akademia Medyczna w Gdańsku jest jedną z ośmiu akademickich uczelni istniejących w tym mieście i spełnia w tym regionie istotną rolę kulturotwórczą.